

**AKTIVLARNI BAHOLASHDA ISHLATILADIGAN STRATEGIYALAR VA
ULARNING SAMARADORLIGI**

Ilmiy rahbar: “Buxgalteriya hisobi va menejment” kafedrası

dotsenti PhD A.Sotvoldiyev

Muxtarova Oyshaxon

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida aktivlarni baholashda qo‘llaniladigan strategiyalar va ularning samaradorligi tahlil etiladi. Aktivlar baholash jarayoni bankning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash, risklarni boshqarish va investitsiya qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada aktivlarni baholashning asosiy metodologiyalari, jumladan, diskontlangan naqd pul oqimlari, bozor qiymati va xarajatlar usullari ko‘rib chiqiladi. Har bir strategiyaning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, amaliyotdagi qo‘llanilishi misollar bilan yoritiladi. Shuningdek, maqolada raqamli transformatsiya va moliya texnologiyalarining aktivlarni baholash jarayoniga ta‘siri ham muhokama qilinadi. Natijada, maqola tijorat banklari uchun optimal aktivlarni baholash strategiyalarini tanlashda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi va ularning samaradorligini oshirish uchun tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, diskontlash, naqd pul, transformatsiya, moliyaviy texnologiyalar, aktivlar.

Kirish. Aktivlar baholash jarayoni tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta‘minlash, risklarni boshqarish va investitsiya qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon bank faoliyatining asosiy jihatlaridan biri bo‘lib, u bankning umumiy moliyaviy holatini va uning bozor sharoitlariga moslashuvchanligini belgilaydi. Aktivlarni baholash, asosan, bankning balansida joylashgan aktivlarning qiymatini aniqlash va tahlil qilishdan iborat [1]. Bu jarayon

moliyaviy hisobotlarni tayyorlash, kapitalni boshqarish va risklarni minimallashtirish uchun zarur. Banklar o'z aktivlarini to'g'ri baholash orqali ularning qiymatini aniq belgilashi va shu asosda moliyaviy hisobotlarini tayyorlashi kerak. Bu esa investorlar, kredit beruvchilar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun bankning moliyaviy holatini tushunishga yordam beradi. Agar aktivlar noto'g'ri baholansa, bu bankning moliyaviy ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, natijada investorlarning ishonchi pasayadi va bankning obro'siga zarar yetadi.

Banklar o'z aktivlarining qiymatini bilish orqali potentsial xavflarni aniqlash va boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, agar bankning kredit portfeli noto'g'ri baholansa, bu bankning kredit riskini oshiradi. Kreditlar to'lanmagan taqdirda, bank katta yo'qotishlarga uchraydi. Shuning uchun, aktivlarni baholash jarayonida risklarni aniqlash va baholashga alohida e'tibor berilishi lozim [2]. Bu jarayon davomida banklar turli xil baholash usullarini qo'llashlari mumkin, masalan, diskontlangan naqd pul oqimlari (DCF), bozor qiymati yoki xarajatlar usuli. Banklar o'z aktivlarini baholash orqali qaysi investitsiyalarni amalga oshirish kerakligini aniqlashlari mumkin. Agar biror aktivning qiymati yuqori baholanayotgan bo'lsa, bank ushbu aktivga investitsiya kiritishni o'ylashi mumkin. Boshqa tomondan, agar aktivning qiymati past baholanayotgan bo'lsa, bank uni sotish yoki boshqa strategik qarorlar qabul qilishni ko'rib chiqishi mumkin. Bu jarayon investitsiya strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bankning kelajakdagi o'sishi va rivojlanishi uchun zarurdir. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar va raqamli transformatsiya aktivlarni baholash jarayonini yanada samarali qilish imkonini beradi. FinTech innovatsiyalari va ma'lumotlar tahlili yordamida banklar aktivlarni tezkor va aniq baholash usullarini joriy etishlari mumkin. Bu esa banklarga raqobatbardoshligini oshirish va bozor sharoitlariga tezkor moslashish imkonini beradi.

Aktivlarni baholash jarayoni moliyaviy tahlilning muhim jihatlaridan biri bo'lib, bu jarayon banklar va boshqa moliyaviy institutlar uchun juda ahamiyatlidir. Aktivlarni baholashda bir necha asosiy metodologiyalar mavjud [3]. Ular orasida

diskontlangan naqd pul oqimlari (DCF), bozor qiymati va xarajatlar usullari eng keng tarqalgan hisoblanadi.

Diskontlangan naqd pul oqimlari usuli. Diskontlangan naqd pul oqimlari usuli aktivning kelajakdagi naqd pul oqimlarini hisobga olib, ularning hozirgi qiymatini aniqlashga qaratilgan. Bu usulda, aktivdan kutilayotgan naqd pul oqimlari prognoz qilinadi va ular diskontlanadi, ya'ni hozirgi vaqtga keltiriladi. Diskontlash jarayoni uchun odatda risk darajasiga mos keladigan diskont stavkasi qo'llaniladi. Bu usulning afzalliklari orasida uning kelajakdagi naqd pul oqimlariga asoslanganligi va aktivning ichki qiymatini aniq baholash imkonini berishi bor. Biroq, DCF usuli ham o'ziga xos kamchiliklarga ega. U kelajakdagi naqd pul oqimlarini aniq prognoz qilishni talab qiladi, bu esa ko'pincha qiyin bo'ladi. Shuningdek, diskont stavkasini tanlashda ham noaniqliklar mavjud bo'lishi mumkin.

Bozor qiymati usuli. Bozor qiymati usuli aktivning qiymatini bozor sharoitlariga qarab belgilaydi. Bu usulda, aktivning o'xshashlari yoki raqobatchilari bilan solishtiriladi va ulardan olingan ma'lumotlar asosida baho beriladi [4]. Masalan, agar biror kompaniya aktsiyalari bozorida savdo qilinayotgan bo'lsa, uning bozor kapitalizatsiyasi va aktsiyalar narxi aktivning bozor qiymatini aniqlashda asosiy ko'rsatkich hisoblanadi.

Bozor qiymati usulining afzalliklari orasida uning tezkorligi va osonligi bor. Bu usul orqali baholash jarayoni ko'pincha boshqa usullarga qaraganda tezroq amalga oshiriladi. Biroq, bu usul ham ba'zi kamchiliklarga ega. Masalan, bozor sharoitlari o'zgarishi mumkin, bu esa aktivning qiymatini noto'g'ri belgilashga olib kelishi mumkin. Shuningdek, agar bozorda faqat cheklangan miqdordagi ma'lumotlar mavjud bo'lsa, solishtirish qiyinlashadi.

Xarajatlar usuli. Xarajatlar usuli aktivning qiymatini uning yaratish yoki qayta tiklash xarajatlari asosida belgilaydi. Bu usulda, aktivni yaratish yoki qayta tiklash uchun zarur bo'lgan barcha xarajatlar hisobga olinadi. Xarajatlar usuli asosan moddiy aktivlar, masalan, bino yoki uskunar baholashda qo'llaniladi. Bu usulning afzalliklari orasida uning aniq va oson hisoblanishi bor. Xarajatlar usuli orqali aktivning qiymatini aniqlashda xarajatlar asosida baho berish mumkin, bu esa ko'plab

holatlarda foydali bo'lishi mumkin. Biroq, xarajatlar usuli ham kamchiliklarga ega. Masalan, bu usul aktivning bozor talabini hisobga olmaydi va shuning uchun uning qiymati bozor sharoitlariga mos kelmasligi mumkin.

Aktivlarni baholash jarayoni banklar va moliyaviy institutlar uchun muhim ahamiyatga ega [5]. Diskontlangan naqd pul oqimlari, bozor qiymati va xarajatlar usullari kabi metodologiyalar har biri o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklariga ega. DCF usuli kelajakdagi naqd pul oqimlariga asoslangan holda aktivning ichki qiymatini aniqlasa, bozor qiymati usuli bozor sharoitlarini hisobga oladi. Xarajatlar usuli esa aktivning yaratish yoki qayta tiklash xarajatlariga tayangan holda baholash imkonini beradi. Har bir metodologiya to'g'ri qo'llanishi bankning moliyaviy holatini yaxshilash va investitsiya qarorlarini qabul qilishda muhim rol o'ynaydi.

Raqamli transformatsiya va FinTech innovatsiyalari aktivlarni baholash jarayonida sezilarli o'zgarishlarga olib kelmoqda. Ushbu jarayonlar nafaqat baholash metodologiyalarini, balki moliyaviy xizmatlarning taqdim etilish usullarini ham o'zgartiradi. Keling, bu ta'sirni misollar va tahlillar orqali ko'rib chiqamiz.

Ma'lumotlarni tahlil qilish va sun'iy intellekt. Raqamli transformatsiya jarayonida ma'lumotlar tahlili va sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari aktivlarni baholashda qo'llanilishi mumkin [6]. Masalan, kompaniyalar o'zlarining moliyaviy ko'rsatkichlarini, bozor tendensiyalarini va raqobatchilar faoliyatini tahlil qilish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni (big data) to'playdilar va analiz qiladilar.

- Sun'iy intellekt yordamida aktivlardan kutilayotgan naqd pul oqimlarini aniqroq prognoz qilish mumkin. Masalan, SI algoritmlari tarixiy ma'lumotlar asosida kelajakdagi daromadlarni hisoblashda yordam beradi.

- An'anaviy usullarda inson faktori ko'pincha xatolarni keltirib chiqaradi. Raqamli transformatsiya va SI buni minimallashtirishga yordam beradi.

Blockchain texnologiyasi. FinTech sohasidagi eng muhim innovatsiyalardan biri blockchain texnologiyasidir. Bu texnologiya aktivlarning egalik huquqlarini va tranzaksiyalarni xavfsiz va shaffof tarzda qayd etishga imkon beradi.

- Blockchain orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar har doim qayd etiladi va o'zgartirilmaydi, bu esa aktivlarning baholash jarayonida ishonchlilikni

oshiradi. Masalan, ko'chmas mulk kabi aktivlar uchun egalik huquqlarini tasdiqlash jarayoni tezlashadi va osonlashadi.

- FinTech yechimlari, masalan, avtomatlashtirilgan baholash platformalari orqali aktivlarning qiymatini tezda aniqlash mumkin. Bu investorlar uchun foydali bo'lishi mumkin, chunki ular tezkor qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Crowdfunding va peer-to-peer lending. Raqamli platformalar orqali investorlar to'g'ridan-to'g'ri kompaniyalarga yoki loyihalarga investitsiya qilishlari mumkin. Bu jarayonlar aktivlarni baholashga ta'sir qiladi.

- Investorlar turli xil loyihalarga kichik summalarda investitsiya qilib, risklarni diversifikatsiya qilishlari mumkin. Bu esa baholash jarayonida risklarni hisobga olishda yangi yondashuvlarni talab qiladi.

- Raqamli platformalar yangi biznes modellarini yaratishga imkon beradi, bu esa an'anaviy baholash metodologiyalarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Raqamli transformatsiya va FinTech innovatsiyalari aktivlarni baholash jarayoniga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ma'lumotlarni tahlil qilish, sun'iy intellekt, blockchain texnologiyasi va raqamli platformalar orqali investorlar va moliyaviy institutlar uchun baholash jarayonlari yanada samarali va aniq bo'lib bormoqda [7]. Ushbu texnologiyalar yordamida naqd pul oqimlarini prognoz qilish, shaffoflikni oshirish va yangi biznes modellarini baholash jarayonlari osonlashmoqda. Shunday qilib, raqamli transformatsiya va FinTech innovatsiyalarining integratsiyasi moliyaviy xizmatlar sohasida yangi imkoniyatlar ochmoqda va aktivlarni baholash jarayonini tubdan o'zgartiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, maqolada tijorat banklarida aktivlarni baholashda qo'llaniladigan asosiy strategiyalar va ularning samaradorligi chuqur tahlil qilindi. Aktivlarni baholash jarayoni banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, risklarni boshqarish va investitsiya qarorlarini qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Diskontlangan naqd pul oqimlari, bozor qiymati va xarajatlar usullari kabi metodologiyalar har biri o'ziga xos afzalliklar va kamchiliklarga ega bo'lib, ularning samaradorligi ko'plab omillarga bog'liq. Maqolada keltirilgan misollar va tahlillar orqali, raqamli transformatsiya va FinTech innovatsiyalarining aktivlarni baholash

jarayoniga ta'siri ham muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatildi. Ushbu yangi texnologiyalar banklarga yanada aniqroq va tezkor baholash usullarini joriy etishga imkon beradi, bu esa ularning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Natijada, tijorat banklari uchun optimal aktivlarni baholash strategiyalarini tanlashda to'g'ri yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash muhimdir. Bu, o'z navbatida, banklarning moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilash, risklarni minimallashtirish va bozor sharoitlariga moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi. Maqola, banklar uchun aktivlarni baholash jarayonini yanada samarali qilish uchun foydali tavsiyalar bilan yakunlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.Ismanov, N.Toshmamatov, S.Buzrukhanov. Moliyaviy hisob va hisobot: Darslik – T.: Sano-standart, 2019. - 560 b.
2. B. Isroilov, Buxgalteriya hisobi nazariyasi: Darslik - Toshkent: Tafakkur , 2020. - 240 b
3. A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov Buxgalteriya hisobi Toshkent «Iqtisod-moliya» O'quv qo'llanma - 2019yil.
4. G'ulomova F. Buxgalteriya hisobini mustaqil o'rganuvchilar uchun qo'llanma. – T.: "NORMA" nashriyoti, 2019 y.
5. Mamatkulov M.Sh., Tabayev A.Z. "Buxgalteriya hisobi" o'quv amaliyoti uchun o'quv qo'llanma. – T.: 2022: - 126 b.
6. Zebiniso, Xatamova, and Egamberdiyev Shavkatbek. "ACCOUNTING AND ECONOMIC ANALYSIS: AN INTEGRATED APPROACH TO CALCULATING FINANCIAL INDICATORS." *Modern education and development* 19.4 (2025): 8-13.
7. Muxlisa, Toshtemirova, and Egamberdiyev Shavkatbek. "THE ROLE OF ACCOUNTING IN TAX POLICY: ITS IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT." *Modern education and development* 19.4 (2025): 14-19.